

TOFIQ BAKIXANOVUN YARADICILIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Günel Soltanzadə,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət
Universitetinin II kurs magistr talabası
E-mail: djabrailova71@mail.ru

XX əsr Azərbaycan musiqisi tarixində yeni bir mərhələdir. Müxtəlif musiqi janrlarına müraciət edən, yüksək peşəkarlığı və orijinallığı ilə seçilən milli bəstəkarlıq məktəbi həmin dövrdə yaranıb. Bundan bəhrələnən musiqimiz dünya professional musiqi mədəniyyətinin ümumi sistemində özünə layiqli yer alıb. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri dünya musiqisi səviyyəsinə yüksəlib. Əllinci illərdə yetişən gənc bəstəkarlardan biri də öz yolu, dastxəti, yaratdığı əsərlərlə respublika və ümumittifaq miqyasında şöhrət qazanan Tofiq Bakıxanov idi. Respublikanın xalq artisti, professor, Prezidentin fərdi təqaüdüçüsü, "Şöhrət" ordenli Tofiq Bakıxanov XX–XXI əsr Azərbaycan musiqisinə dəyərli töhfələr verən, yeni, özünəməxsus yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə fərqlənən bəstəkarlardandır. O, 1930-cu ildə Bakı şəhərində məşhur tarzən Əhməd Bakıxanovun ailəsində dünyaya göz açıb. Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında – 1953-cü ildə A.Amitonun skripka sinfini, 1957-ci ildə isə professor Q.Qarayevin bəstəkarlıq sinfini bitirib. Tofiq Bakıxanovun yaradıcılıq xüsusiyyətlərinə nəzər salarkən Azərbaycan musiqisinin inkişafında böyük rolunun şahidi oluruq (2, sah. 51).

Hələ gənc ikən o, bir çox tanınmış bəstəkarların, Üzeyir Hacıbəylinin, Fikrət Əmirovun, Əşraf Abbasovun, Rauf Hacıyevin, Cahangir Cahangirovun və digər gənc bəstəkarların əsərlərinin ilk ifaçısı kimi yadda qalıb. Yaradıcılığı geniş və çoxşaxəlidir. Skripkaçı-solist kimi simfonik orkestrdə fəaliyyət göstərüb. 1942-ci ildə Azərbaycan Dövlət Radiosunda solist kimi fəaliyyət göstərərək Bakı, İran, Türkiyə, Moskva radio verilişlərində canlı çıxışları böyük rəğbət qazanıb. T.Bakıxanovun simfonik orkestrdə ifasına Niyazi, Əşraf Həsənov, Çingiz Hacıbəyov, Kamal Abdullayev, Əfrasiyab Bədəlbəyli və digərləri dirijorluq etmişlər. O, Üzeyir Hacıbəyli, Fikrət Əmirov, Mendelson, Çaykovski, Rakov və digər məşhurların konsertlərinin simfonik orkestrin müşayiəti ilə ifaçısı olub.

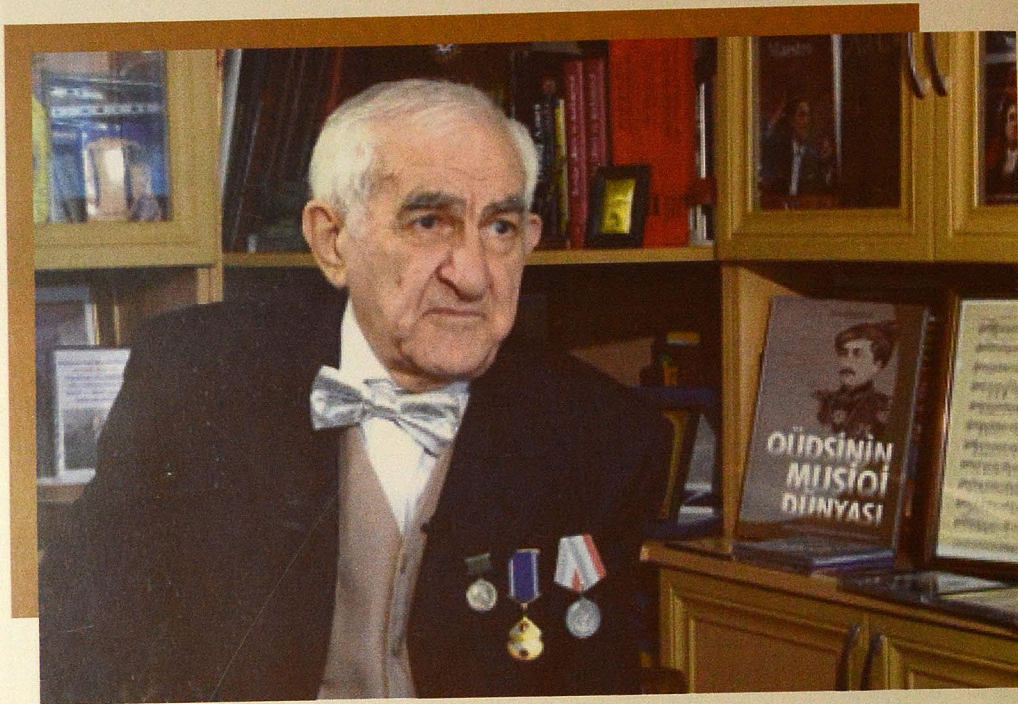
Tofiq Bakıxanov 1950-ci ildən Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosunda bəstəkar kimi fəaliyyət göstərməyə başlayıb. Eyni zamanda 1950-ci ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının trionunda skripkaçı kimi fəaliyyət göstərüb. Burada çalışarkən Süleyman Ələsgərovun müəllif konsertlərində solist və ansambl ifaçısı kimi uğurlar qazanıb. 1951-ci ildə Süleyman Ələsgərovun yazdığı "Xətirə" və "Romans" triolarını Azərbaycan Dövlət trionunun ifaçıları Sabir Əliyev və Elmira Əliyeva ilə birlikdə ifa edib. Həmçinin bəstəkarın skripka və fortepiano üçün yazdığı "Sonata"nın da ilk ifaçısı Tofiq Bakıxanov olmusdur.

Yaradıcılığında simfonik musiqi əsas yer tutur. O, üç simfoniyanın, skripka və orkestr üçün iki konsertin, "Uzaq sahillərdə" simfonik poemasının, "Tabrik" uvertürasının, violonçel və orkestr üçün konsertin müəllifidir. Tofiq Bakıxanov balet və operetta musiqisi və vokal-instrumental sahələrdə də gücünü sınayıb. Bəstəkarın yaradıcılığında ona uğur gətirən əsərlərdən biri də dəniz neftçilərinin həyatına həsr etdiyi "Xəzər balladası" baletidir. Bu əsərə görə səhnə əsərlərinin ümumittifaq müsabiqəsində diploma layiq görülüb. Birpərdəli balet Ümumdünya festivalı zamanı Fransanın bir çox şəhərlərində alqışlarla qarşılanıb.

Teatr musiqisi bəstəkarın yaradıcılığında hər zaman öndədir. 1964-cü ildə N.Nərimanova birlikdə "Altı qızın biri pəri" musiqili komediyasını yazıb. O, Azərbaycan şairlərinin sözlərinə bir sıra mahnılar bəstələyib ki, daim öz müəllifinə sevgi və şöhrət gətirir.

Tofiq Bakıxanovun "Nəva", "Rəhab", "Düğah", "Humayun", "Şahnaz" simfonik muğamları vardır. Simfonik muğamlarla yanaşı, bəstələdiyi "Salam olsun" tar ilə simfonik orkestr üçün muğam-poeması atası, görkəmli tarzən Əhməd Bakıxanovun yaratdığı "Səlamı" muğam rənglərinə əsaslanmışdır (1, sah. 34).

Tofiq Bakıxanovun yaradıcılığı Azərbaycan fortepiano məktəbi üçün də kifayət qədər məhsuldar olub. Forteplanonun müşayiəti ilə müxtəlif aletlər üçün yazdığı əsərləri var. Buna nümunə olaraq

skripka və fortepiano üçün dörd sonatasını, viola və fortepiano üçün üç sonatasını, violonçel və fortepiano üçün üç sonatasını göstərmək mümkündür. Bu əsərlər konsert repertuarlarında, tədris proqramlarında geniş istifadə olunmaqdadır (3.s. 12).

Violonçel və fortepiano üçün yazdığı sayılı sonatasında muğamdan da bəhrələnmişdir. Sonatanın birinci hissəsində "Çahargah" və "Bəyatı-Şiraz" muğamlarının çalarlarından ustalıqla istifadə edilib. Tofiq Bakıxanov, ümumiyyətlə, öz yaradıcılığında muğama geniş yer ayırır. Bu da təsadüfi deyildir. O, görkəmli muğam ifaçısı, tarzən Əhməd Bakıxanovun ailəsində böyüyüb boya-başa çatıb. Atasından xalq musiqimizi, muğamlarımızı mükəmməl öyrənmiş və yaradıcılığı boyu milliliyi əsaslanmışdır. Bəstəkar violonçel və fortepiano üçün yazdığı 3 sayılı sonatasında isə "Humayun" muğamının intonasiya və çalarlarından istifadə edib.

Kamera musiqisi Tofiq Bakıxanovun yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Onun fortepiano ilə müşayiətlə skripka, fleyta və violonçel üçün yazdığı əsərlər xalqımız tərəfindən sevilir və rəğbətə qərqələnir.

Tələt Hacıyevlə bəstəkarın dostluğu fleyta üçün iki konsertin ərsəyə gəlməsinə yol açıb. Bu zəmində fleyta və fortepiano üçün yazdığı ikihissəli sonatı da bu dostluğun məhsulu kimi səciyyələndirmək olar. Sonata özünün ahəngdarlığı, obrazlılığı, ritmikliyini ilə diqqəti çəkməklə təhlil edilərək fortepiano artikulyasiya

özelləklərinin müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Tofiq Bakıxanovun yalnız fortepiano əsərləri olmasa da, bir çox alətlərə fortepiano üçün müşayiəti ilə əsərlər bəstələmişdir. Məsələn olaraq skripka və fortepiano üçün sonataları, violonçel və fortepiano üçün sonata və trio, kvartet, kvintet, sekstet kimi əsərləri göstərilə bilər. Bundan başqa, bəstəkar skripka və fortepiano üçün beş konsert bəstələmişdir. Üzeyir Hacıbəyliyə sonra kamera-instrumental janrına bir çox bəstəkarlar müraciət etmişdir ki, bunlardan biri də Tofiq Bakıxanovdur (5, sah. 25).

Bəstəkar 70-ci illərdə kamera-instrumental musiqisinə müraciət edərək skripka, violonçel və fortepiano üçün üç trio bəstələyib. Hər biri ifaçılıq baxımından diqqəti cəlb edir. "Humayun", "Rahab", "Şahnaz", "Dügah" simfonik muğamların, saysız kamera-instrumental əsərlərin, kamera vokal əsərlərin, romansların və mahnıların da müəllifidir.

Tofiq Bakıxanovun çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyətində fortepiano və digər instrumental alətlər üçün yazdığı sonatına və sonatalar başlıca yer tutur. İxtisaslı mahir skripkaçı olduğundan skripka və fortepiano üçün bir sıra sonatalar yazmışdır. Hələ tələbə iken 1954-cü ildə skripka və fortepiano üçün sonatına yaradıb. Sonatına üç hissədən ibarətdir və birinci hissəsi sonata allegrosu formasındadır. Bəstəkar bu əsərində milli musiqimizin cizgilərindən və ənənəvi klassik quruluşdan geniş istifadə edib. Əsərin üçüncü hissəsi birinci və ikinci hissələrin mövzuları in-

tonasiyası, ritminin xüsusiyyətləri qorunaraq yazılmışdır. Əsərdə silsilə daxilində bir-biri ilə vahdət yaratmağa müvəffəq olmuşdur (6, sah. 24).

T. Bakıxanov 1970-ci ildə skripka və fortepiano üçün Birinci sonatasını yazır. Bu əsərində də milli üsluba geniş yer verir. Əsər üç hissədən ibarətdir. Sonatanın birinci hissəsini klassik sonata silsiləsinə xas cizgilərə əsaslanaraq sonata allegrosu formasında, ikinci hissəni mürəkkəb üçhissəli formada, üçüncü hissəni rondo-sonata formasında qələmə alıb. Birinci hissə "Andante sostenuto", ikinci hissə "Andante", üçüncü hissə "Allegro" tempindədir. Templərdən görüldüyü kimi, sonatanın musiqisi olduqca sakit və aydındır. Sonatada həmçinin metr dəyişkənliyi nəzərə çarpır ki, bu xüsusiyyət bəstəkarın sonrakı əsərlərində də özünü büürə verir.

Bəstəkar 1971-ci ildə İkinci "Romantik" sonatasını yaradıb. Burada birinci hissə ənənədən kənara çıxaraq allegro deyil, rondo-sonata formasındadır. Əsər dəyişən tempdədir; *Tempo di valse, Andante, Moderato, Allegretto, Moderato a tempo, Moderato*. Sonatanın ikinci hissəsi üçhissəli formada yazılıb. Bəstəkar bu hissədə punktilri ritmdən və sinkopalarla zəngin melodiyalardan məharətlə istifadə edib. Üçüncü hissə işlənməmiş sonata formasındadır. Hər üç hissə bir-biri ilə vahdət tapmışdır.

Üçüncü sonatası isə 1976-cı ilə aiddir. Ənənəvi şəkildə ya-

zılmaqla özündən əvvəlki sonatalarla sıx bağlılıq təşkil edir. Müəllif bu sonatadan sonra uzun illər həmin mövzuya müraciət etmir. Lakin digər musiqi janrlarında bir sıra əsərlər yaradaraq, Azərbaycan musiqisinə böyük töhfələr verir.

Uzun müddətdən sonra bəstəkar 1985-ci ildə yenə də skripka və fortepiano üçün dördüncü sonatasını bəstələyir. 1987-ci ildə yenə də növbəti "Şərq sonataları" silsiləsini yazmışdır. Bu dörd silsilədə milli musiqinin və Şərq musiqisinin inceliklərini professionalıqla sintez edə bilməmişdir. Əsərdə bəstəkarın digər xalqların xalq musiqiləri nümunələrini, xalq musiqi folklorunu dərinlən mənimsədiyi və onlardan özünəməxsus tərzdə böyük məharətlə yararlandığı aydın görünür (4, sah. 32).

Azərbaycan musiqi və incəsənəti sahəsində çoxşaxəli xidmətinə görə Tofiq Bakıxanov 1973-cü ildə respublikanın Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülüb. 1983-cü ildə professor elmi dərəcəsi alıb. 1991-ci ildə ona Azərbaycanın Xalq artisti adı verilmişdir. 1996-cı ildə Azərbaycan Milli Yaradıcılıq Akademiyasının incəsənət doktoru seçilib. 1994–2000-ci illərdə Abbasqulu Ağa Bakıxanov adına mükafatın laureatıdır. 2000-ci ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunub Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdüçüsüdür. ♦

Ədəbiyyat

1. Tofiq Bakıxanov. Rahab muğamının qısa tarixi. 2008.
2. Tofiq Bakıxanov. Bəstəkar haqqında söz, not-bibliografiya. 2001.
3. Tofiq Bakıxanov. Musiqi festivalı. 2010. Rus dilində
4. Абасова Э. Узеир Гаджибеков. Пути жизни и творчества. Баку. "Язычы", 1981.
5. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. Музыка, 1971.
6. Арановский М. Что такое программная музыка М., Музгиз . 1962.

Резюме

Статья написана на основе исторических материалов и разработок исследователей о жизни и творчестве Топфика Бакиханова. Автор пытается дать объективную оценку достижениям композитора, полученные за годы творческой жизни. В статье анализируется деятельность композитора в развитии азербайджанской музыки, в основном о его навизнах в области инструментальной музыки. Написанные композитором произведения по своей структуре показывают богатейшую творческую профессиональную сферу композитора. В статье использованы работы азербайджанских и русских исследователей.

Ключевые слова: Топфик Бакиханов, композитор, культура, инструментальная музыка.

Summary

This article has written according to the historical sources about Tofiq Bakikhanov's life and activity and researches of inventors around the theme. In this article it is tried to appreciate the achievements of his time during his activity. The article is about innovations of the author to Azerbaijan musik, especially instrumental musik and analysed definitions of his works. Especial attention is paid to the perfection of somposer's works and his rich activity. This article is prepared, to the regerence of Azerbaijan and Russian explorers.

Key words: Tofiq Bakikhanov, composer, culture, instrumental musik.